

Het Prinselijk Logement 'De Berckepoort' te Dordrecht

Wat verwaarloosd en bedreigd staat aan de Nieuwstraat te Dordrecht één van de laatste en thans nog gave overblijfselen van de rijke Dordtse burgerlijke cultuur van de 16de eeuw, de *Berckepoort*, zo genoemd naar haar belangrijkste 16de-eeuwse eigenaar, *Matthijs Berck*. Het is in principe een uitzonderlijk deftige burgerwoning, die juist in de 16de eeuw waarin Dordrecht zo geprononceerd als oudste en eerste stad van Holland optrad al van meer dan plaatselijk belang werd.

De woning werd immers vanwege haar ruimte en praal aangewezen als gastverblijf, logement voor aanzienlijke gasten, in het bijzonder regeringsfunctionarissen. Het zal ons misschien een zorg zijn dat in dit in zijn huidige vorm grotendeels omstreeks 1565 tot stand gekomen gebouw de Hertog van Alva, Philips generaal, werd gehuisvest in 1572, of toen hij goed en wel was vertrokken de nauwelijks zachtzinniger Geuzenaanvoerder Lumey, Graaf van der Marck. Voor de historie van de rebellerende Noordelijke Nederlanden als geheel is het echter van bijzonder belang dat Oranje na de aanslag op Den Briel inzag hoe belangrijk het was te resideren in Nederlands eerste stad.

Charlotte de Bourbon

Na zijn huwelijk met *Charlotte de Bourbon* in 1575 voerde hij een dergelijke staat dat het onderkomen van zijn huishouding in twee *appartementen* moest geschieden. Vandaar enige verwarring bij enkele historici: hield *Willem van Oranje* hof in het voormalige Augustijnenklooster (daarom ook wel 'Hof' of 'Prinsenhof' genaamd, het vlakbij de Berckepoort gelegen complex waarin ook de 'Stanzaal' ligt waar in 1572 de eerste vrije Statenvergadering werd gehouden) of hield hij hof in de Berckepoort? De oplossing is simpel: het drukke officiële gedoe kwam beter uit in het *Augustijnenklooster*, terwijl mevrouw *la Princesse* haar rustige appartement had in de Berckepoort. Hier kon na jaren onrust een geluk-

kig gezinsleven plaatsvinden. Hier, in de Berckepoort, werd op 31 maart 1576 hun oudste dochter, *Louise Juliana*, geboren. Juist tussen hun twee appartementen konden Willem en Charlotte ter kerke gaan in de Augustijnenkerk, vlakbij ook toen in 1577 hun tweede, in Middelburg geboren dochter *Elisabeth*, toch in Dordrecht werd gedoopt en wel van de Berckepoort uit.

Behalve de noodzakelijke ruimte waren afzonderlijke appartementen ook noodzakelijk gezien de indeling van het 16de-eeuwse woonhuis waarin gangen een onbekend verschijnsel waren.

Na Oranje hebben hier nog *Leicester* en Oranje's kleinzoon, *Frederik van de Palts* gelogeed. De Graaf van Leicester kwam in 1585 en richtte er zijn hof in. Luise Juliana was getrouwd met de *Keurvorst Frederik IV van de Palts*; hun zoon Frederik volgde op als *Frederik V* in de Palts en werd in 1619 gekozen tot Koning van Bohemen. Na het ongelukkige Praagse avontuur – sindsdien werd hij de 'Winterkoning' genoemd –

De kopse gevelwand van het gebouw aan de zuidwestzijde, die nog in 1986 is gerestaureerd. De poort zelf is destijds afgebroken. (foto Hans Bollebakker).

werd hij ook uit de Palts verdreven en vestigde zich in 1620 in Nederland. In dat jaar logeerde ook hij in de Berckepoort. Het moet hem vreemd te moede zijn geweest te vertoeven in het geboortehuis van zijn moeder en in het huis waar zijn grootmoeder haar huwelijk met Willem van Oranje was begonnen nadat ook zij was gevlucht om het geloof, en, ironie van het lot, toevlucht had gevonden bij zijn grootvader *Frederik III* van de Palts, die *Heidelberg* een toevluchtsoord voor Protestantse bannelingen had gemaakt. *Frederik V* bouwde later een Paleis te *Rhenen* waarvan geen steen op de andere is blijven staan. Zal het beter aflopen met de Berckepoort? Toen in 1911 de gemeente het fraaie en voorname huis wilde afbreken brak er een storm van verontwaardiging los in de burgerij – wij veronderstellen dat mannen als *Overvoorde*, de archivaris, en *Van der Kaa*, de bekende restauratiearchitect, het protest hebben aangevoerd – en het gebouw werd gespaard.

Verminking dreigt

Thans wordt het bedreigd door een niet anders dan barbaars te noemen ingreep en de Dordtse burgerij weet van niets. In werkelijkheid stelt de gemeente – niet gehinderd door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg die het formeel voor het zeggen heeft – sloop van grote delen van de bekapping voor en zware verminking van de rest. En dat nog wel voor een nieuw ruimtegebruik waarvan het maatschappelijk voordeel nihil is, aangezien de gewenste ruimte veel beter door restauratie in plaats van de nu voorgestelde verbouwing van het huidige pand kan worden verkregen. Om de bouwkundige toestand van dit gehele complex duidelijk te maken, moet nog iets over de eigenaars worden gezegd.

Huybert Tack, die in 1544 uit *Emmerik* naar Dordt was verhuisd, had het huis gekocht. Als wijnhandelaar gebruikte hij de kelders en hij heeft waarschijnlijk de eerste zaal aan de Hofkant vernieuwd. De Hofkant of achterzijde is de Noordoostwand die aan een binnenplein ligt tegenover de zijgevel van de Augustijnenkerk – iets verder in die richting ligt het Augustijnenklooster of Hof.

Deze zaal heeft prachtige Renaissance consoles die van het midden van de 16de eeuw dateren. De ornamentiek is beïnvloed door de uitbundige decoratiestijl uit Antwerpen die werd gepropageerd door prenten van *Cornelis Floris*, *Frans Huys* en *Cornelis Bos*. Soortgelijke consoles zijn zeldzaam in de Noordelijke Nederlanden, we vinden ze b.v. in het

Haagse Stadhuis (1565) en het *Hoornse St. Jansgasthuis* (1563). Tacks dochter *Wilhelmina* trouwde met *Matthijs Berck*, eveneens een wijnhandelaar – naar wie het complex, bereikt door een poort aan de Voorstraat, 'Berckepoort' is genoemd. Aangezien Alva, die in 1570 elders in de stad had gelogeerd, in 1572 bij Berck logeerde, is het niet onwaarschijnlijk, dat deze Matthijs Berck de grootse 16de-eeuwse uitbreiding heeft verwezenlijkt, niet lang na 1563 toen hij eigenaar werd. Aan de Nieuwstraat-zijde toont het pand laat-gothische gevels en elementen, waarachter thans gedeeltelijk een dienstwoning is ingericht. Matthijs Berck heeft niet als een barbaar afgebroken wat hij kon afbreken, maar met zeker respect voor het verleden heeft hij de achtergevel van het lange Gothische huis in zijn gevelwand geïncorporeerd, twee Gothische moerbalken een kwartslag gedraaid en de spiltrap op haar plaats gelaten.

Hoe Matthijs' Hofgevel eruit heeft gezien is niet bekend. Er zijn geen oude afbeeldingen en het steekt namelijk precies om die paar jaren om 1565. In 1546 – het jaar van het eerste Renaissance stadhuis, dat van Utrecht – was het volstrekt duidelijk dat de nieuwe stijl een strikt horizontale afsluiting van de gevel vereiste. Het werd een categorische imperatief: Dordrecht had een ouderwets stadhuis en toen *Philips II* de stad bezocht in 1549 werd het in allerijl aan het decorum aangepast door onder meer de grote topgevels te laten sneuvelen.

Consoles

Toen de Berckenpoort Princessehof werd greep Matthijs de gelegenheid aan om op stadskosten grote herstellingen te doen, nieuwe kozijnen b.v. waarmee hij in het uiterlijke aspect de zo gewenste eenheid bracht. Zowel in de Gothische huizen aan de Nieuwstraat als aan de Hofzijde zijn toen de voorname hoge vensters aangebracht met de bogen waarin als vulling de voor onze ogen nog zo gothische driepas opvallen. Dat motief is echter juist in Dordrecht heel lang, tot diep in de 17de eeuw, toegepast – en bij de traditionele huizen van het 'Dordtse type' nog wel later, althans in herstelwerk. In het interieur zal Berck in 1575 de consoles van zijn schoonvader extra aanzien (= hoogte) hebben gegeven door zijn eigen consoles van ca. 1563 met leeuwenkoppen er onder te schuiven, en door nieuwe consoles met grillige spijkerachtige knoppen in het achterste stuk aan te brengen. Dit is althans een plausible verklaring

waarom we in het eerste stuk telkens twee consoles onder elkaar vinden waarvan de bovenste iets uit de muur is geschoven om goed zichtbaar te blijven. Zo een verbouwing had het voordeel dat noch buiten door de traditionele driepas noch binnen door de fantastische leeuwenmaskers een zichtbare politieke keuze werd gemaakt in een woelige tijd. Anderzijds was het resultaat het grootste en voornaamste woonhuis van Dordrecht. Ondanks verminkingen in de loop der tijd, waarbij we voornamelijk moeten denken aan het verlies van de grote 16de- en 17de-eeuwse schoorsteenmantels, is de Berckepoort nog steeds het omvangrijkste en gaafste van de enkele gebouwen uit de 16de eeuw die ons nog resten in Dordrecht.

Verbouwingsplan deugt niet

De verbouwingsplannen behelzen naast de verwijdering van de nog gave 16de eeuwse dakspanten en de verwijdering van de zadeldaken ook de sloop van de laat-gotische spiltrap, het storten van een betonnen vloer in de kelders en een aanbouw in staal-glas-aluminium en witte verblendsteen. Die aanbouw wordt juist geplaatst tegen de eindgevelwand die in 1986 nog voor meer dan 100.000 gulden is gestaureerd. Ook de kap was in de zeventiger jaren al eens voor een dergelijk bedrag aangepakt, alles met subsidie van de rijksdienst.

Tegen de goedkeuring door de minister heeft de Bond Heemschut beroep aangetekend. Daarop is nog geen uitspraak gekomen. Wel is er een – men zou het tussenvonnissen kunnen noemen – uitspraak van de voorzitter van de afdeling rechtspraak van de *Raad van State*. Deze heeft het verzoek van de *Gemeente Dordrecht* om – vooruitlopend op de uitspraak in beroep – maar alvast te beginnen met het werk, afgewezen. Ook de monumentenraad heeft als zijn mening te kennen gegeven dat de toestemming nooit verleend had mogen worden voor dit plan. Er is dus nog hoop voor dit zo fraaie en belangrijke pand. □

drs. J.J. Bollebakker, monumenten-historicus en bestuurskundige, is lid van Heemschut en voorzitter van de Stichting voor stad- en landschapsbehoud.